

komentarja „Krstu pri Savici“. Ako spričo Prešernove izjave trdimo, da pesnik „Krstu pri Savici“ ni cenil, pridemo dosledno do zaključka, da je obsojal vsebino 4. knjige Čbelice, torej „Sonete nesreče“ in „Gazele“, in jo podrejal nedvomno manj tehtnim stvarjem v prvih treh zvezkih. Z isto važnostjo moramo tedaj jemati tudi obsodbo „Poezij“.

Izjava je izgubila mnogo važnosti za presojo „Krstu pri Savici“, ali ne vse.

Pasus o Janezu Krstniku nas ne osupne več. Problem se začne šele tam, kjer govori o želji, da si pridobi naklonjenost duhovščine kot o tendenci „Krstu pri Savici“. Kako je prišel do tako ostre samoobsodbe in s koliko resnostjo naj jo jemljemo? Zdi se, da je pesnik nekaj izpovedal o vzgibih, ki so sprožili „Krstu pri Savici“, v dobi, ko je od nastanka pesnitve preteklo že skoraj eno leto. Naknadna analiza lastnih čuvstev je težavna, kaj šele tujih. Kako naj danes analiziramo izjavo, ki je sama neke vrste naknadna analiza? Ako pesnika „Krstu pri Savici“ ni povsem zadovoljeval, je vzrok nedvomno ona preskrajna rešitev problema, ki jo je v nadaljnjem pesniškem ustvarjanju, kot sem pokazal ob najznačilnejšem zgledu, skušal izravnati. Ko je pesnik premišljal o tej idejni utesnitvi, se je njegova samokritika, več, samoobtožba morda stopnjevala do samoobsodbe. Opazil je, da pesnitev ugaja ljudem, ki so dotlej odklanjali njegovo poezijo. Bolelo ga je morda, da se je s „Krstom pri Savici“ dozdevno približal tem ljudem. Ali je tedaj res z neko bolešno tenkovestnostjo našel razloge za oni skrajni poudarek nezavedni želji, da se prikupi duhovščini? Ne vem. Če je ta misel upravičena ali ne, sem prepričan, da pesnik pretirava. Ne izključujem pa domneve, ki sem jo izrazil zgoraj: da je pesnik namenoma zakrival misel.

† Peter Pajk.

KNJIŽEVNA POROČILA

Miroslav Krleža: Moj obračun s njima. Zagreb 1932. (220 str.). Naklada piščeva. — Miroslav Krleža: Sabrana djela. Naklada „Minerve“. Zagreb 1932. Glembajevi (358 str.). — Povratak Filipa Latinovicza (216 str.). — Eseji (308 str.). — Knjiga lirike (200 str.).

Krležovo mnogostransko književno delo se z izdanjem Zbranih spisov spisov tesneje približuje občinstvu. Neutrudna delavnost tega vulkansko vznemirljivega pisatelja, ki že dobrih petnajst let trese provincialna tla hrvaške književnosti in trga zavese med starim in novim, je v tem trenutku nemara najzanimivejše, kar premore celotna sodobna literatura Jugoslavije. Ne poznam pisatelja v naši sredini, čigar živčnost bi tako mnogostransko reagirala na časovne dražljaje in ki bi s toliko silo, vprav dramatično izražal razklanost sodobnega človeka v usodni zagati med individualizmom in kolektivizmom, kakor čutimo to pri Miroslavu Krleži.

Spor, ali se je Krleža izneveril liniji dialektičnega materializma in malce podlegel koketnim skušnjavam meščanskega realizma, ali pa se še vedno bori na stari liniji, je najboljšo odločil Ivo Hühn s svojo studijo v zborniku „Almanah savremenih problema“ (Zagreb 1932). Hühn je opozoril na težko zapletenost Krleževe psihe, ki iz nje nujno poteka njegov dualizem, izražen v sporu med Krležem-teoretikom in Krležem-umetnikom. Hühnova studija je v letu, ki bo dalo šest Krleževih knjig, najboljši donesek k razčiščevanju pro-

blema Krleževe osebnosti in dela, dasi se mi njeno osnovno zrelišče (absolutna, brezkompromisna miselna ločitev individualizma in kolektivizma) ne zdi tako nujno.

Srečni zamisli zagrebške „Minerve“ gre hvala, da bomo v osemnajstih knjigah Zbranih spisov dobili plodove zaključenih stopenj Krleževega književnega razvoja vmes med spisi, ki jih je bil pisec obljubil nalašč za to zbirko. Krleža bo posihmal stalno na dnevnem redu. Zbrani spisi pomenijo morda največji, najbolj mnogostranski in koncentrirani prodor Krleže v publiko — prav za prav nekako njeno „okuženje“ s krleževskim bacilom.

S knjigo „*Moj obračun s njima*“ je dal Krleža hrvaški književnosti eno najizrazitejših polemičnih knjig. Kakor Karel Kraus, ki nanj Krleža spominja po stilu in brezobzirni bojevitosti, kultivira tudi pisec „Mojega obračuna“ polemiko kot enakopravno literarno zvrst. Njegova beseda je bolj udarna kakor preudarna; včasih presleplja nasprotnika z bengaličnim ognjem svojega stila, v katerem besede močno prasketajo, a ne zažigajo. V glavnem pa kaže njegova polemika človeka, ki mnogo zna in še bolj ume prikriti ono, česar ne zna. Pikra Voltairejeva ironija se tu križa s Krausovo debatno duhovitostjo; pomnožena s Krleževim ostrim analitičnim čutom in vidovito umetniško intuicijo, ustvarja strani, ki prekašajo celo najboljšo Matoševo polemično prozo. Krleža obračunava z raznimi spletkami in se zagovarja po Zolajevem načelu: „Ne branim sebe, mene brani delo samo“. Ost Krleževih polemik je obrnjena proti zagrebškimi gledališkimi kritikom (Stanko Tomašić, K. Mesarić, R. Maixner in drugi). Krleža pa pri tem udriha po celotnem malomeščanskem okolju in po vseh, ki v njih vidi nasprotnike svoje nepremagljive težnje po razmahu, boju in rušenju starih, obledelih vrednot. „Glasovi iz tmine. Svijeća u ruci. Krčma. Sve sasvim mračno. Daleki lavež. Hrvatski književni nokturmo. Dobro poznam ja tu staru pjesmu tamne naše provincijalne noći i trajem već tako sedamnaest godina i nisam nikada govorio o sebi, kako je to stajati sa svijećom u sobi naše književne krčme; sada osjećam da moja vlastita šutnja nije na mjestu . . .“ (str. 7.). „Sa svijećom u sobi naše književne krčme“ — to je Krleževa simbolika zaostalosti in nemoči majhne književnosti z malimi ljudmi na robu velikih kultur in sekularnih sprememb: krčma, noč in daljno lajanje . . . V zaključnem poglavju „O svemu“ je Krleža orisal svoj dramatski razvoj in izpovedal smisel borbe zoper to „provincialno noč“ in pomen svoje „sveče v roki“. Vendar je to, kar je povedal o pozitivnem tečaju svoje osebnosti, še vedno premalo za razumevanje njegove borbe z okoljem in s kaosom — v sebi. Več nam povedo spisi sami.

Prvi zvezek Zbranih spisov je dobil naslov „*Glembajevi*“. Tu so natisnjene tri igre iz glembajevsko-klamfarskega cikla: „Gospoda Glembajevi“, „U agoniji“ in „Leda“. Novele, ki so nastale v utrudljivem iskanju literarne oblike glembajevskemu svetu, ki je zaživel v avtorjevi duši, se zde kakor fragmenti, a ponekod kakor zarodki. V bistvu so to poglavja enega samega nenapisanega romana, velikega, kakor je Proustov „A la recherche du temps perdu“ ali Zolajev ciklus Rougon Macquart, romana, ki ga Krleža ne bo nikdar spisal. Preden mu je uspelo obvladati vso to razžarjeno, prekipevajočo snov, to zlitino globokih proučevanj okolja in ljudi ter fantazijskih domislekov, spetih z idejami dialektično materialističnega kova, jo zajeti v prikladen kalup, zgostiti

in izoblikovati do proustovske ali celo do joycejevske forme, se mu je snov uprla in preplavila ogrodje. Zato jo je zgnetel po svoje. Tako so trije deli glembajevske materije dobili dramatsko podobo; v novelo zoreče gradivo je prelil v dramo „Gospoda Glembajevi“, ki je vzlic dramatskim hibam ena najboljših dramatskih stvaritev srbskohrvaške književnosti. Igrri „U agoniji“ in „Leda“ se zdita spričo nje kakor dva planeta okoli solnca, novele pa kakor sateliti v velikem sistemu, še ognjevitem, z maso, ki je še nedavno zapustila kaos. Vsekakor predstavlja proza, kakor n. pr. „Barunica Lenbachova“ ali „Dr. Ivan plemeniti Križovec“ samo studije, zelo interesantne, ponekod sila precizno izdelane studije za neko monumentalno kompozicijo, za stvaritev michelangelovske veličine.

Za proučevanje Krleževega dela je knjiga „Glembajevi“ vprav dragocena; kaže nam Krležev svojstveni naturalizem (genealoška karta Glembajevih priča le o daljnem sorodstvu z Zolajevim naturalizmom). Kako visoko bi Krleža s takim materialom in tolikimi literarnimi sposobnostmi prekosil n. pr. „Forsyte-sago“, če bi bil imel le nekoliko več galsworthyjevske ustaljenosti, uglajenosti in ljubeznivosti nasproti čitatelju in če bi bil imel več vztrajnosti v pisanju velikega teksta!

Tudi naslednja knjiga, namreč roman „Povratek Filipa Latinovicza“, priča o Krleževi borbi z obliko. Če velja ona, da le styl c'est l'homme, tedaj tudi trdna forma ustreza neki trdnejši umetnikovi dovršenosti, nekemu, v človeških zadevah nemara nujnemu formalizmu. Ko smo čitali, da Krleža piše svoj prvi roman (kar se po sedemnajstih letih njegovega mnogostranskega dela vidi skoraj presenetljivo), nas je morila menda odpustljiva literarna vedečnost: kakšen bo Krležev roman? Potemtakem smo razočaranje, kolikor ga je bilo, delno zakrivali sami: Krleža se je v „Povratku Filipa Latinovicza“ izognil vsem šolskim predpisom o dobrem romanu in zopet premesil testo tako po svoje, da so mu v literarnih kuhinjah začeli deliti očitke in nasvete. Zares, avtorju je tudi zdaj snov prerasla pripravljene kalup in prevrnila sklad kompozicije in celovitost. Dobršen del romana je posvečen analizi Filipa Latinovicza, psihoanalitičnemu proučevanju njegovih duševnih kompleksov in izrinjenih nagibov, študiju okolja in družbe; vse je izvrstna priprava za zasnovani veliki tekst. Toda prav tedaj, ko začenja dejanje rasti, se roman zaključí; zator smrti, ki zagrne osrednjo žensko figuro tega spisa, Bobočko, nam zakrije tudi usodo drugih oseb, ki so se pred nam izmotale iz sive plemiško-malomeščanske, kmečke in plutokratske sredine. Pisatelju, kakor vse kaže, ni bilo do tega, da bi pokazal človeško življenje v njegovi usodnosti in enkratnosti, marveč je hotel vpodobiti vso nepremagljivo moč okolja in ekonomskih nujnosti nad poedin-cem, moč, ki lahko ž njo tekmuje samo najelementarnejša spolna strast. Drama Bobočke in Baločanskega je v tem romanu zgolj epizoden pojav in Filip, čigar življenje poznamo do freudovsko osvetljenih podrobnosti, nas zapušča tako kot igralec, ki ve, da se bo v prihodnjem dejanju zopet vrnil pred nas. V tem novelistično oblikovanem romanu so plasti dogodkov in osebnih usod nametane vseprek, kakor da bi jih izvrtinčil vihar; neenotnost in nezaključenost občutno motita končni vtisk. V čitatelju ostaja preveč nejasnega in težkega. — Kajpak, tudi v Filipu Latinoviczu je Krleža pokazal bleščeče analitične sposobnosti ter slikarsko barvito dojetanje pejzaža in situacij. Nekatera poglavja — zlasti opis žeganja — so nasičena z nekako meseno polnoto in z živimi

barvami kakor slike brabantских mojstrov. Krleža se ni izneveril svojemu talentu, vendar smo pri njem vajeni zahtevati več in tega pričakovanega previška nam s „Povratkom Filipa Latinovicza“ ni mogel dati.

Zbirko „Eseji“ so težko pričakovali vsi, ki poznajo iz zagrebških obzorikov Krležev esej. V tej knjigi je zbranih štirinajst esejev, ki niso vsi v enaki meri esejistični, če vidimo v eseju spojino znanstvenega iskanja in umetniškega oblikovanja; tako je n. pr. sestavek „O smrti slikara Josipa Račića“ bližji razpravi, ki obdeluje nov biografski material, a „Thomas Mann u Parizu“ je duhovit feljton o Mannovem spisu „Pariser Rechenschaft“. Tem večja je baš esejistična vrednost ostalih setavkov; ne vem, ali me je v zadnjih letih kateri esej tako globoko presvetlil kakor Krležev poizkus o madžarskem liriku Adyju Endreju, potem esaji o Rilkeovi liriki, o „nemirih današnje nemške lirike“, o liriki Ljube Wiesnerja i. dr. Kot esejist združuje Krleža teoretično mnogostranost (in posebej še temeljito poznanje likovno-umetnostnih in sodobnih literarno-znanstvenih, zlasti materialističnih teorij) s tankim poslušom za lirične drhtljaje, svoj ditirambično padajoči, simfonično slikoviti in vendar preprosto bombastični, s simboli in celo z banalnimi izrazi obloženi stil z bistrim socio-loško-analitičnim pogledom, ki prodira pod videz stvari. Kot esejist je Krleža ena najsilnejših prikazni v slovstvu, ki ima Matoša, Slobodana Jovanovića in druge; nedostaja mu samo stilistične konciznosti in v zvezi s tem jasnosti, kakor odlikuje n. pr. esej Slobodana Jovanovića in — če dopustite — Bogdana Popovića. Je-li sodobno usmerjeni esejist, zlasti oni, ki gleda materialistično na življenjske in družabne pojave, moten in težak že po neki nujnosti? Spisi Trockega (n. pr. „Zgodovina ruske revolucije“) pričajo o nasprotnem!

Čerita knjiga Zbranih spisov se imenuje „Knjiga lirike“. V nji so zbrane lirične pesmi mladega Krleže, nastale v letih 1914. do 1922., dobi pesnikovega najstrastnejšega zanikavanja, združenega z najbolj gorečo vero, da se bliža čas velike sprostitev in popolne prenov. Njegova tedanja lirika je pomenila prelom z Moderno, kakor jo je še leta 1914. reprezentirala zbirka „Hrvatska mlada lirika“. Krleža prinaša v liriko obilo idejnega netiva, nadomešča sanjave vizije z divjimi revolucijskimi prividi; kolikor se ne opaja z najsodobnejšimi futuristi in ne koketira z ekspresionsti, sega nazaj k Verhaerenu kot pesniku nadosebnih dogodkov in sil, ne pa k Verlaineu ali Baudelaireu, poetoma individualne nemoči in egocentrične (Krleža bi dejal solipsistične) osamljenosti. Nasproti „modernim“, ki so opevali pleinairske pokrajine, blage samostane, idilična tihožitja, oblake, valoveča polja in po březinovsko, panteistično pojmovane kozmične sile, se Krleža vrača k človeku, ki pa nima več ne miru ne notranjega razumevanja za novoromantične sanjarije. Išče titanskega človeka, prometejsko kljubujočega, pagansko robustnega, za borbo vnetega sodobnika svetovne vojne in ruske revolucije, brezobzirnega moža, ki veruje v rešitev vsega človeštva. Tako je Krleža prvi odločno in na vse strani vidno razvil v hrvaški liriki „uporniški prapor“ v duhu novih socialnih gesel. („Buntovničko“ liriko Čerine in drugih njemu sorodnih so navdajale nacionalistično-revolucijske ideje, upornost bohema Janka Polića-Kamova pa je bila samo anarhistični upor individua proti družbi in njeni morali.) Ko bodo izšle „Tri simfonije“ s „Panom“, velikimi pesnitvami iz iste dobe, se bo nemara nudila prilika, da spregovorimo kaj več o Krleževi titanski poeziji, tej liriki mita o socialnem vsečloveku.

Ne smemo prezreti enotne in okusne opreme teh izdanj; priznanje gre založnici, ki je na resnično veselje vseh prijateljev sodobne hrvaške literature omogočila kompletnega Krležo.

B. Borko.

Dve, tri o naših rešetarjih.

Kdo njih pa pravo trdi, to se praša.

Prešeren.

V preteklem desetletju se je območje slovenščine nenavadno razširilo: dočim je bila prej omejena na lepo književnost in potrebe vsakdanjega življenja, v znanosti pa pretežno na „filozofsko-historijsko skupino“, da govorimo v jeziku akademij, se je nje področje raztegnilo sedaj na vse posle javnega življenja, v znanosti pa tudi na „matematično-prirodoslovno skupino“ in tehniko. Mirno in z zadovoljstvom lahko rečemo, da je bila slovenščina tej nenavadno povečani nalogi v polni meri kos. Za to jo je usposobilo vztrajno in zavestno delo onih Slovencev, ki so jo v preteklem stoletju z bistrim umom in vdano ljubeznijo gojili.

Pokazalo pa se je obenem še nekaj: ta fini in precizni instrument je prišel naenkrat v toliko rok, med katerimi pa mnoge ž njim niso znale pravilno ravnati. Tradicionalna budna skrb nad jezikom je zato kmalu ustvarila pomagala, ki svarijo pišoče Slovence pred najobičajnejšimi napakami in jim pomagajo v dvomljivih primerih. Breznikova „Slovnica“ in „Pravopis“ služita v prvi vrsti potrebam šole, zato nista mogla zadostiti tudi širšim. Iz prakse je zato prišla pobuda za druge jezikovne pomočke; v zadnjem času so naenkrat izšli kar trije¹, med njimi eden celo v novi izdaji.

Najbolj očitno kaže svoj izvor iz uradne prakse *Andrejkovo* delo. Bila je srečna misel, da je to svoje delo, ki je izšlo najprej leta 1929, v „Samoupravi“, torej listu, ki ni prišel v široko javnost, sedaj prečiščeno in razširjeno izdal v posebni knjižici. Kratki uvod priča, da ima v tej stvari pravilne nazore in da je pot, ki jo je ubral, pravilna. Knjižica je urejena na svojevrsten, v resnici res praktičen način. Natisnjena je v treh kolonah: v prvi stoji nemški izraz (po večini vzeti iz uradniškega jezika), v drugi slab slovenski prevod, kakor ga je bila udomačila naša pisarniška praksa, v tretji pa se predloži pravilnejša slovenska beseda. Kdor celo knjižico pozorno preštudira in se razmisli ob slučajih, ki jih Andrejka na ta način analizira, si bo znal pomagati tudi tedaj, če za kako nemško uradno besedo, o kateri dvomi, kako se naj pravilno prevede, v njegovi knjižici ne bo našel primera. Res da je knjižica namenjena v prvi vrsti onim uradnikom, ki poznajo nemški uradni jezik, toda izven njih, ki jih bo pri nas vedno manj, bo vedno dobro služila vsakomur, kdor ima kakšne koli opravke z nemškim pisanjem. Dobro je bilo, da je pisec že ob tej prvi izdaji mislil na to in vanjo sprejel tudi mnogo izrazov, ki niso vzeti iz uradnega jezika, ampak n. pr. iz tehnike!

¹ Jezikovno rešeto. I. Uredil Rudolf Kolarič. V Ljubljani, 1931. Založila revija „Slovenski tisk“. 91 str. — Slovniški in slovarski brus knjižne slovenščine. Sestavil Ivan Koštiál. 2. nat. Založila Družba sv. Mohorja v Celju, 1931. 88 str. — Napake v slovenskem izrazoslovju. Sestavil Rudolf Andrejka. V Ljubljani, 1931. Samozaložba. 47 str.